OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Vaiteliaisuusmääräys

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Erityisasiantuntija Joni Korpinen

19.11.2024

Lausunto sisältää keltaisella merkittynä suuren valiokunnan 6.11.2024 hyväksymän vaiteliaisuuspyynnön alaista tietoa (SuVP 51/2024 vp, pöytäkirjan 3 §)

Asia: Sopimusneuvottelut Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välillä oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon (EU-US-sopimusneuvottelut) (U 40/2024 vp – UJ 22/2024 vp)

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Yleistä

EU-US-sopimusneuvottelut alkoivat syyskuussa 2019. Tähän mennessä on ollut yhteensä 12 neuvottelukierrosta. Tämänhetkisen tiedon perusteella voidaan odottaa, että neuvottelut jatkuvat myös ensi vuoden alkupuolella, mutta mahdollista on myös nopeampi eteneminen neuvotteluiden teknisellä tasolla.

Yhdysvaltojen osalta tallennettujen sähköisten tietojen hankkimisesta säännellään muun ohella maaliskuussa 2018 hyväksytyssä säädöksessä Cloud Act (The Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act). Siinä ideana on velvoittaa yhdysvaltalaiset palveluntarjoajat noudattamaan Yhdysvalloista saamiaan tiedon esittämismääräyksiä riippumatta siitä, missä tietoa säilytetään ja määritellä edellytykset Yhdysvaltojen ja toisten valtioiden kahdenvälisille sopimuksille koskien suoraa vastavuoroista yhteydenpitoa palveluntarjoajien kanssa.

EU:n sisäiset säännöt oikeudellisesta yhteistyöstä rikosasioissa rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon (jäljempänä e-evidence-kokonaisuus) koostuu e-evidence-asetuksesta ja –direktiivistä. Asetuksen soveltaminen alkaa elokuussa 2026. Direktiivi on saatettava osaksi kansallista lainsäädäntöä

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Meritullinkatu 10
00170 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

viimeistään helmikuussa 2026 mennessä. E-evidence-kokonaisuuden osalta meneillään on kansallinen täytäntöönpanovaihe.

Sopimusneuvottelut

Neuvotteluiden tavoitteena on EU:n ja Yhdysvaltojen välinen sopimus oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon. Tavoitteena on, että neuvoteltava sopimus mahdollistaisi pääosin suoran vastavuoroisen yhteydenpidon osapuolien toimivaltaisten viranomaisten ja yksityisten palveluntarjoajien välillä sähköisten todistusaineiston hankkimiseksi rajat ylittävästi. Sopimus koskisi pääasiassa tallennettua sisältötietoa.

Tarkoituksena on, että neuvoteltavana oleva sopimus sisältäisi määräyksiä muun muassa toimivaltaisista tahoista ja viranomaisista, sopimuksen tarkoituksesta ja soveltamisalasta, perus- ja ihmisoikeuksiin (ml. tietosuoja) liittyvistä suojatakeista, määräysten antamisesta ja kohdentamisesta, tietojen luovuttamisesta sekä yleisesti tietojen hankkimiseen liittyvästä menettelystä osapuolten toimivaltaisten viranomaisten ja yksityisten palveluntarjoajien osalta. Lisäksi tarkoituksena olisi varmistaa riittävät suojakeinot ja –takeet perusoikeuksien suojaamisen turvaamiseksi tarpeellisilla menettelyillä.

EU:n tavoitteena on pyrkiä saavuttamaan EU-sääntelyn kanssa tarkoituksenmukaisella tavalla yhteensopiva sopimus (erityisesti ottaen huomioon e-evidence-asetuksen vastaavanlainen menettelyä koskeva sääntely), jossa otettaisiin huomioon EU-sääntelyssä vahvistettu tietosuoja- ja muu perusoikeussääntelyn taso. Lisäksi EU:n kannalta tärkeää on yhden yhtenäisen sopimuksen saavuttaminen koko EU:n kanssa.

Neuvoteltavan sopimuksen suhde Suomen perustuslakiin ja perus- ja ihmisoikeuksiin

Neuvoteltavana oleva sopimus on merkityksellinen perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän, henkilötietojen ja luottamuksellisen viestin suojan näkökulmasta. Keskeinen on perustuslain 10 §:n 4 momentti, jonka mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta.

Sääntelyn osalta on otetta huomioon myös perustuslain 1 §:ssä tarkoitettu Suomen täysivaltaisuus ja perustuslain yhdenvertaisuutta koskeva 6 §. Lisäksi yksityisille palveluntarjoajille sopimuksesta aiheutuvien velvollisuuksien osalta on otettava huomioon perustuslain 124 §.

Neuvoteltavana oleva sopimus liittyy EU:n sisäiseen sääntelyyn rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon (e-evidence-asetus ja –direktiivi). E-evidence-asetuksessakin kyse on pääsääntöisesti suorasta yhteydenpidosta toisen jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaomaisen ja toisessa jäsenvaltiossa sijaitsevan palveluntarjoajan välillä. E-evidence-asetuksen mukaisesti määräyksen antava viranomaisen olisi toimitettava tietojen hankkimista koskeva eurooppalainen esittämismääräys samanaikaisesti palveluntarjoajan sijaintivaltion toimivaltaiselle viranomaiselle vain, jos esittämismääräys koskee liikenne- ja sisältötietoja sekä selvitettävänä olevaa rikosta ei ole tehty määräyksen antaneessa valtiossa ja henkilö, jonka tietoja pyydetään, ei asu määräyksen antavassa valtiossa (nk. notifikaatiomekanismi ja siihen liittyvä asuinpaikkapoikkeus).

U-jatkokirjeessä mainitusti Suomi äänesti e-evidence-asetuksen lopullista hyväksyntää vastaan. Suomen osalta asetuksen vastustus perustui tiivistetysti siihen, että suoran yhteydenpidon osalta yksityisten palveluntarjoajien roolia pidettiin ongelmallisia ottaen erityisesti huomioon täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten rooli menettelyssä. Suomi katsoi, että palvelutarjoajan sijaintivaltion viranomaisella olisi tullut olla laajempi toimivalta puuttua tietojen esittämismääräyksiin, erityisesti arkaluonteisempien tietojen osalta (mm. PeVL 41/2018 vp, LaVL 2/2021 vp ja SuVEK 19/2021 vp).

E-evidence-asetuksen osalta perustuslakivaliokunta korosti palveluntarjoajan sijaintivaltion viranomaisten asemaa ottaen huomioon perusoikeuksien toteutuminen ja perustuslain 124 §:n sääntely (PeVL 23/2018 vp, s.4). Valiokunta piti sijaintivaltion viranomaisen aseman vahvistamista oikeansuuntaisena muutoksena (saavutettu lopputulos asetuksessa), mutta piti kuitenkin asetuksessa omaksuttua ratkaisua palveluntarjoajien ja sijaintivaltion viranomaisten asemasta ongelmallisena. Valiokunta katsoi, että viranomaisen toimivalta puuttua asetuksessa tarkoitettuihin määräyksiin oli varsin rajoitettu niin soveltamisalaltaan kuin sisällöltäänkin. Valiokunnan mielestä asetuksessa olisi tullut edellyttää, että toisen jäsenvaltion viranomaisen toimittama tietojen säilyttämistä tai luovuttamista koskevaa määräys arvioidaan sen jäsenvaltion viranomaisen toimesta, jossa toimivalta palveluntarjoajalta tietoja pyydetään. Perustuslakivaliokunta korosti myös, että asetuksen nojalla puuttuminen perusoikeuksiin tulisi rajoittua vain välttämättömään (PeVL 41/2018 vp, s. 3).

On otettava huomioon se, että EU-US-sopimusneuvotteluiden osalta tilanne on eri kuin aikanaan e-evidence-asetusehdotuksen neuvotteluissa. E-evidence-asetus on tullut voimaan ja sen soveltaminen alkaa elokuussa 2026. EU:n sisäiset asiaan liittyvät säännöt siten perustuvat suoraan sovellettavaan asetukseen, joka sitoo myös Suomea.

Tilanne on eri EU-US-sopimusneuvotteluiden kannalta ainakin siltä osin, kun tarve on arvioida rajat ylittävää pääsyä sähköiseen todistusaineistoon koskevaa sääntelykokonaisuutta uudelleen. Tarpeen on ottaa huomioon tarpeellisilta osin e-evidence-asetusneuvottelujen yhteydessä tehty arvio, mutta yhtäältä muuttunut sääntely-ympäristö edellyttää kokonaisuuden uudelleenarviointia myös valtiosääntöoikeudellisesti. Tässä arvioinnissa on tosin myös otettava huomioon se, että EU-US-sopimus tarkoittaisi yhteystyötä kolmannen valtion kanssa, kun taas EU:n sisäiset asiaan liittyvät säännöt perustuvat EU:n jäsenvaltioiden väliseen keskinäisen luottamuksen periaatteeseen sekä olettamaan, että jäsenvaltiot noudattavat unionin oikeutta, oikeusvaltioperiaatetta ja erityisesti perusoikeuksia, jotka ovat olennainen osa unionin vapauden, turvallisuuden ja oikeuden aluetta. Tähän perustuen asetuksen mukainen toimivaltaisten viranomaisten rajat ylittävä suora yhteydenpito toisessa jäsenvaltiossa sijaitsevan palveluntarjoajan kanssa on katsottu mahdolliseksi.

Vaiteliaisuuspyynnön sisältävässä U-jatkokirjeessä on tarkemmin selostettu EU-US-sopimusluonnoksen sisältöä. Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi tiettyjä sopimusluonnoksen kohtia erityisesti perustuslakivaliokunnan toimialan kannalta. Lisäksi U-jatkokirjeen antamisen jälkeen neuvottelut ovat edenneet ja päivitettyjä tietoja on saatu neuvottelutilanteesta. Seuraavaksi selostettu on vaiteliaisuuspyynnön alaista tietoa (merkitty keltaisella).

[redacted]

